

Аннотация

Дабиза Я. И. Основные направления усовершенствования экономико-правового стимулирования хозяйственных договорных отношений. – Статья.

Статья посвящена вопросам экономико-правового стимулирования в сфере хозяйственных договорных отношений. Определены цели, задачи и пути усовершенствования правового стимулирования в этой сфере.

Ключевые слова: правовые стимулы, правовые ограничения, общеразрешительный режим, свобода хозяйственного договора.

Summary

Dabizha Y. I. Main trends of the economic and legal incentive of the economic contractual relationships. – Article.

The article deals with the economic and legal incentives in economic contractual relationship. The aims, objectives and ways to improve the legal incentives in this area.

Key words: legal incentives, legal restrictions, permissive mode, freedom of economic agreement.

УДК 346.57:621.039.586

В. Ф. Дутчак

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВІДРОДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки важливе місце посідає державна політика щодо регулювання господарської діяльності. Вона є рушійною силою правового механізму будь-якої сфери господарювання. Сучасна державна політика щодо відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи є недостатньо розвиненим напрямом, оскільки в чинному законодавстві України чітко не визначено її засади. Такі недоліки законодавства унеможливають економічний розвиток цього регіону. Суб'єкти господарювання не мають встановлених державою гарантій щодо здійснення інвестування в господарську діяльність на території Чорнобильської катастрофи та перспектив на виготовлення й реалізацію екологічно безпечної продукції, надання послуг, виконання робіт тощо. Задля створення сприятливих економічних умов здійснення господарювання на території Чорнобильської катастрофи актуальним є визначення основних правових засад державної політики відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань державної політики у сфері подолання наслідків Чорнобильської катастрофи займалися такі науковці, як О. Нечипоренко, А. Омельченко, В. Опришко, В. Потапенко, Ю. Скалецький, О. Соловйова, Д. Хмара та інші. Ці вчені розглядали загальні положення державної політики щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Проте питання визначення правових засад державної політики щодо відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи залишилось поза увагою науковців.

Метою статті є визначення правових засад державної політики щодо відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головними способами організації та здійснення державної політики, на яких ґрунтується дія правового механізму, є правові засади державної політики у відповідній сфері діяльності, у тому числі в економіці. А. Ластовецький зазначає, що держава завжди регулює економіку, навіть тоді, коли декларується зменшення державного втручання [1, с. 130]. Необхідно звернути увагу на положення статті 6 Господарського кодексу України, у якій до загальних принципів господарювання віднесено обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості, добросовісної конкуренції в підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів тощо [2]. Крім того, положення статті 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», у якій визначається «державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності», містить аспекти щодо напрямку державної політики, спрямованої на зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності [3]. Однак, на відміну від цього положення, у пункті 1 статті 9 Господарського кодексу України проголошено: «У сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) та поточну (тактичну) економічну й соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання й споживачів» [2]. У статті 10 Господарського кодексу України одним із напрямів економічної політики законодавець називає структурно-галузеву політику, яка спрямовується на «здійснення державою прогресивних змін у структурі народного господарства, удосконалення міжгалузевих і внутрішньогалузевих пропозицій» [2]. Складовими цієї політики є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу [2]. Саме заходи стимулюючого впливу в межах економічної політики держави необхідні придатній для господарської діяльності території Чорнобильської катастрофи. Економічна політика держави щодо господарського відродження радіаційно забруднених територій як частина загальної державної політики щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи має стати пріоритетною, оскільки економічний розвиток цього регіону є підґрунтям його соціальної стабільності. Правовий механізм здійснення господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи сьогодні є недостатньо досконалим та не створює відповідні позитивні умови для суб'єктів господарювання. Правові засади державної політики щодо подолання наслідків катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції (далі – ЧАЕС) спрямовуються насамперед на захист людини, і це виражається в трьох основних напрямках: соціальному, медичному та протирадіаційному [4].

Соціальна політика держави полягає у встановленні відповідних заходів щодо соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Акцентуємо увагу на тому, що важливо зберегти такі гарантії також у разі законодавчого встановлення господарської придатності радіаційно забруднених

територій і зміни їх статусу. Відповідно до проекту Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2012–2016 рр., розробленої Кабінетом Міністрів України, державна політика в соціальному напрямі потребує насамперед «необхідності переходу до нової фази подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – фази відновлення та розвитку» [5]. Положення проекту вказаної концепції також акцентують увагу на екологічному оздоровленні забруднених територій Чорнобильської катастрофи, пріоритетності відродження життя на них і повернення їх до звичайного використання в господарській діяльності [5]. Крім того, до чинного Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» Верховною Радою України щорічно вносяться поправки, які відповідають сучасному стану державної політики в цьому напрямі [6].

Державна політика в медичному аспекті полягає в медичному захисті населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, які проявляються через відповідні захворювання, певній реабілітації громадян та попередженні виникнення хвороб шляхом постійного моніторингу показників здоров'я громадян, які проживають чи проживали на радіаційно забруднених територіях. Саме для цього держава встановлює обов'язкову дозиметричну паспортизацію населених пунктів, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Одним із завдань такої паспортизації є визначення рівня радіації в організмі мешканців уражених територій та виявлення осіб, у яких такий рівень перевищує встановлені норми [7]. Подібний моніторинг є надзвичайно важливим для робітників, які працюють на підприємствах, що знаходяться на радіаційно забруднених територіях, і для осіб, які проживають на постраждалих територіях; такі території мають перспективу законодавчого закріплення їх господарської придатності. Ці положення зумовлюють тісний зв'язок державної політики в медичному напрямі з напрямом протирадіаційним.

Противрадіаційна державна політика базується насамперед на запровадженні контрзаходів на радіаційно забруднених територіях, спрямованих на очищення таких територій від середньотривалих і довготривалих продуктів розпаду радіоактивних речовин, на зниження рівня радіаційного забруднення біосфери. Одним із важливих напрямів такої політики є державна програма остаточного закриття ЧАЕС. О. Соловйова стверджує, що зазначена програма передбачає створення ефективної системи поводження з радіоактивними відходами станції, завершення будівництва та введення в експлуатацію сховища відпрацьованого ядерного палива й нового саркофага [8]. Такі дії забезпечуватимуть непотрапляння радіоактивних речовин за межі зони відчуження, що сприятиме закріпленню на законодавчому рівні господарської придатності територій, які знаходяться за межами 10-кілометрової зони від ЧАЕС у межах зони відчуження й територій зони безумовного (обов'язкового) відселення. Д. Хмара зазначає, що зняття з експлуатації ЧАЕС забезпечить упровадження господарювання лише на певних територіях зони відчуження, оскільки «10-кілометрова зона навколо ЧАЕС, яка забруднена довгоіснуючими радіонуклідами, ще сотні, а то й тисячі років не буде придатною для безпечного користування» [9].

Як соціальна, так і протирадіаційна та медична політики держави містять у собі окремі положення щодо необхідності визнання певних територій, забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи, придатними для господарської діяльності й відродження на них її здійснення. Наприклад, у проекті Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2012–2016 рр. є положення, що стосуються економічного відродження та розвитку територій, які зазнали радіаційного забруднення. У цьому проекті зазначається, що для відродження здійснення господарської діяльності на територіях, які буде визнано придатними для господарювання, необхідно буде відновити діяльність підприємств, інфраструктури в населених пунктах, добудувати об'єкти незавершеного будівництва та подбати про залучення інвестицій у цей регіон [5]. Ще одним проектом, який містить положення соціальної, медичної, психологічної реабілітації населення, радіологічного захисту й економічного відродження та розвитку територій Чорнобильської катастрофи, є проект Загальнодержавної цільової програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2010–2014 рр., розроблений Кабінетом Міністрів України. Така програма ставила за мету реабілітацію й соціально-економічне відродження території Чорнобильської катастрофи, передбачала створення й відновлення підприємств та інфраструктури на територіях місць компактного переселення й населених пунктів, що були віднесені до зони безумовного (обов'язкового) і зони гарантованого добровільного відселення, території яких набули господарської придатності [10]. Однак зазначений проект на сьогодні не взято за основу Верховною Радою України.

Наведене дає можливість дійти висновку, що державна політика щодо відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи не є чітко вираженим та окремо сформованим напрямом державної політики; про це свідчить відсутність законодавчого закріплення окремих програм щодо визначення відповідних територій Чорнобильської катастрофи придатними для господарської діяльності та впровадження господарювання на них. Натомість державна політика в соціальному, медичному й протирадіаційному напрямках містять досить абстрактні положення щодо економічного відродження зазначених територій.

Першою загальнодержавною програмою, яка мала положення, що стосувались перспективи надання статусу господарської придатності територіям Чорнобильської катастрофи та впровадження господарювання на них, була Загальнодержавна програма ведення сільськогосподарського виробництва на території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, на 2007–2016 рр. Проект вказаної програми передбачав «перегляд та вдосконалення нормативно-правових актів, державних санітарних норм і правил, стандартів та інших нормативних документів у сфері виробництва радіаційно безпечної сільськогосподарської продукції; удосконалення технологій та переробки радіоактивно забрудненої продукції, контролю якості виробленої продукції; розвиток нормативно-правової бази в цій сфері, упровадження механізму стимулювання виробництва екологічно чистої харчової продукції, у тому числі завдяки державній підтримці розвитку й сталого функціонування сільськогосподарського виробництва та ведення господарської діяльності» [11].

За умови здійснення заходів державної політики стимулювання сільськогосподарського виробництва на території Чорнобильської катастрофи передбачалося припинення виготовлення сільськогосподарської продукції, яка не відповідає державним гігієнічним нормам, до 2016 р. [11]. Однак зазначений проект програми було відхилено Постановою Верховної Ради України «Про відхилення Закону України «Про Загальнодержавну програму ведення сільськогосподарського виробництва на території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, на 2007–2016 рр.» на підставі вето Президента України [12]. Президент України аргументував своє рішення недостатнім економічним обґрунтуванням програми, відсутністю можливих ефективних соціальних та екологічних її результатів [13].

На нашу думку, такі недоліки проекту програми пов'язані з відсутністю тісного зв'язку економічної політики держави з екологічною політикою. Сучасні світові тенденції наголошують на обов'язковій екологізації економіки, а відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи не можливе без еколого-економічної політики, оскільки саме екологічні умови впливають на економічні, зумовлюють господарську придатність зазначеної території та можливість здійснення на ній екологічно безпечного господарювання. Чинним нормативним актом, який визначає необхідність екологізації економіки й упровадження сталого розвитку в Україні, є Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів». Положення цього документа передбачають «розвиток населених пунктів на підставі узгодженості соціального, економічного, містобудівного й екологічного аспектів розвитку населених пунктів та оточуючих територій» [14]. Вважаємо, що саме такий підхід є актуальним для розвитку господарської діяльності в населених пунктах і на територіях, що знаходяться на радіаційно забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи землях, які набули господарської придатності.

На підставі викладеного, на нашу думку, державі необхідно розвивати напрям державної політики щодо відновлення господарської придатності території Чорнобильської катастрофи та відродження господарської діяльності на ній, зокрема, з огляду на такі її правові засади:

- перегляд меж зон радіаційного забруднення території Чорнобильської катастрофи;
- забезпечення постійного радіаційного моніторингу та впровадження географічних інформаційних систем щодо придатних для господарювання територій Чорнобильської катастрофи;
- створення спеціального органу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, який буде займатись питаннями господарської діяльності на території, що зазнала радіаційного забруднення, здійснювати контрольно-наглядову діяльність у цій сфері;
- здійснення класифікації різновидів господарської діяльності залежно від можливості займатись нею на відповідній забрудненій території;
- запровадження спеціального правового режиму господарювання на території Чорнобильської катастрофи;

- підтримку впровадження цільових регіональних програм розвитку господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи;
- посилення ролі місцевого самоврядування щодо вирішення питань відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи;
- сприяння співпраці з іноземними країнами, громадськими організаціями у сфері подолання наслідків Чорнобильської катастрофи шляхом відродження господарської діяльності на її території;
- гармонізації взаємин між державними органами України та суб'єктами господарювання на території Чорнобильської катастрофи;
- підтримки проведення міжгалузевих наукових досліджень у межах сталого екобезпечного розвитку.

Державі необхідно закріпити нормативно-правове забезпечення наведених засад державної політики у сфері відновлення господарської придатності території Чорнобильської катастрофи та відродження господарської діяльності на ній шляхом прийняття відповідних нормативних актів.

Висновки. Отже, державна політика щодо відновлення господарської придатності території Чорнобильської катастрофи та відродження господарської діяльності на ній повинна базуватись насамперед на науковій діяльності, яка зумовлюватиме розробку й упровадження науково обґрунтованих нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти, у свою чергу, регулюватимуть відносини, які виникають під час здійснення протирадіаційних заходів та економічно оздоровчої діяльності на території Чорнобильської катастрофи. Заходи економічно сприятливих умов і протирадіаційної безпеки створюватимуть інвестиційно привабливий клімат, що обумовлюватиме відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи. Лише в разі відродження господарської діяльності на такій території можливо буде вирішити проблеми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, виконувати соціальні гарантії держави перед постраждалими внаслідок катастрофи, вирішувати їх медичні проблеми. Необхідно наголосити на тому, що основою економічно-оздоровчої діяльності на території Чорнобильської катастрофи є екологічно безпечна господарська діяльність. Таким чином, розробка заходів державної політики щодо екологічно безпечного господарювання на території Чорнобильської катастрофи та визначення засад такої екобезпечної господарської діяльності зумовлює актуальність подальших досліджень.

Література

1. Ластовецький А. Державне регулювання у ринковій економіці / А. Ластовецький // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 6. – С. 126–130.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
3. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
4. Рой В. Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / В. Рой // Надзвичайна ситуація. – 2009 – № 3–4. – С. 12–18.
5. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2012–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T063522.html.

6. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лютого 1991 р. № 769-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – Ст. 200.
7. Дозиметрична паспортизація: реалії і домисли / ПАТ «Київоблгаз» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kyiv-obl.gov.ua/news/article/dozimetriczna_pasportizatsija_realiji_i_domisli.
8. Соловйова О. Чорнобиль: 25 років потому / О. Соловйова // Охорона праці. – 2011. – № 4. – С. 56–58.
9. Чорнобильська АЕС 23 роки потому: що тепер? / Національний екологічний центр України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nesu.org.ua/upl/Chornobyl-23-rokiv-potomu.pdf>.
10. Проект Загальнодержавної цільової програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2010–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua>.
11. Проект Про Загальнодержавну програму ведення сільськогосподарського виробництва на території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, на 2007–2016 рр. (повторний розгляд з пропозиціями (вето) Президента України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3185-iv>.
12. Про відхилення Закону України «Про Загальнодержавну програму ведення сільськогосподарського виробництва на території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, на 2007–2016 рр. : Постанова Верховної Ради України від 13 грудня 2006 р. № 449-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/449-16>.
13. Чернобыльцы готовятся к «весеннему наступлению» / Гражданский центр ядерного нераспространения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nuclearno.ru/text.asp?10712>.
14. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T991359.html.

Анотація

Дутчак В. Ф. Правові засади державної політики щодо відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи. – Стаття.

У статті проведено аналіз соціальної, медичної та протирадіаційної політики щодо подолання наслідків катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції. Обґрунтовано актуальність виділення окремого напрямку державної політики щодо відродження господарської діяльності на території Чорнобильської катастрофи та необхідність його нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: державна політика, територія Чорнобильської катастрофи, господарська діяльність.

Анотация

Дутчак В. Ф. Правовые основы государственной политики по возрождению хозяйственной деятельности на территории Чернобыльской катастрофы. – Статья.

В статье проведен анализ социальной, медицинской и противорадиационной политики по преодолению последствий катастрофы на Чернобыльской атомной электростанции. Обоснована актуальность выделения отдельного направления государственной политики по возрождению хозяйственной деятельности на территории Чернобыльской катастрофы и необходимость его нормативно-правового обеспечения.

Ключевые слова: государственная политика, территория Чернобыльской катастрофы, хозяйственная деятельность.

Summary

Dutchak V. F. The legal basis of the public policy to revive economic activity on the territory of the Chernobyl catastrophe. – Article.

The article analyzes the social, medical and anti-radiation policy catastrophe at the Chernobyl nuclear power plant. Relevance selection sectoral policies to revive economic activity in the territory of the Chernobyl catastrophe and the need for its legal provision authored justified.

Key words: public policy, territory of the Chernobyl disaster, economic activity.